

EN GENRE ER EN SLAGS KONTRAKT

Når man tager en bog i hånden, får man hurtigt en ide om, 'hvilken slags bog' det er. Hvis ikke man allerede i forvejen kender noget til den bog, man tager op, så går der ikke lang tid med at se på titlen, omslaget, evt. teksten på bagsiden, før man i hovedet har placeret den inden for en kategori af bøger. Man kender sikkert allerede nogle fællestræk ved 'den slags bøger', og det er de fællestræk, det handler om, når begrebet 'genre' bruges. Læser man bogen, forventer man både, at forfatteren bruger nogle af de almindelige ingredienser i genren, og også at han *ikke* bruger for mange eller for fremmede ingredienser fra andre genrer. Det ved forfatteren godt, og som regel lever han/hun nogenlunde op til de underforståede spilleregler. Medmindre der ligefrem leges bevidst med at bryde reglerne. Det er altså lige som om, at der imellem forfatteren og læseren eksisterer en kontrakt omkring genreforholdet.

FANTASY ER EN LØS KONTRAKT

Genrebetegnelsen 'fantasy' er jo tydeligt beslægtet med det danske ord 'fantasi'. Hvis kun fantasien sætter grænser for forfatterens udfoldelse, er det svært at have en særlig præcis kontrakt imellem forfatteren og læseren. Spredningen inden for fantasygenren *er* også stor. Det er en rummelig genre, hvis forfattere sjældent begrænses af vanetænkning. Ikke desto mindre er det stadig muligt at finde karakteristiske træk ved fantasygenren, og det er, hvad bogen her har til formål at gøre. Dette kapitel indleder med at klargøre helt overordnet, hvordan fantasyliteratur er opstået, hvilke undergenrer fantasy rummer, og hvilke nabogenrer fantasy *ikke* bør forveksles med.

HVORDAN OPSTOD FANTASY?

Først kom myten, så kom folkeeventyret, og til sidst kom den fantastiske fortælling. Den fantastiske fortælling har udviklet sig med tiden, og man begyndte på et tidspunkt at kalde den for fantasy. Det er den helt korte version af historien. Man kunne inddrage andre af de gamle, eventyrlige genrer som f.eks. legender, folkeviser, heltekvad eller sagaer, men det er ikke nødvendigt her. Lad os starte med myten.

Oprindeligt var myterne knyttet til religiøse forklaringer på verdens skabelse og tingenes tilstand. Myterne findes både i de store monoteistiske† religioner, som stadig lever, og i de ældre naturreligioner. Myterne kan også retfærdiggøre tingenes tilstand eller, ved at indgå i religiøse ritualer, bevare tingenes tilstand. De er opstået i bestemte, delvist afgrænsede, kulturer, men er blevet fortalt mundtligt med mange forskellige variationer og indbyrdes modsigelser. Med skriftens udvikling har man ofte forsøgt at sammenskrive myterne til en logisk helhedsfortælling, og det er det, man kalder mytologi.

† Religioner med
kun én gud

Folkeeventyret adskiller sig fra myter ved ikke at være knyttet til religiøse forklaringer og ved ikke at være knyttet til bestemte kulturer. Det er ikke muligt at placere folkeeventyrene særligt præcist i tid og rum. De har eksisteret som mundtlige fortællinger i århundreder, i nogle tilfælde årtusinder, og de har vandret over flere kontinenter. Folkeeventyrenes temaer er snarere psykologiske og mellem menneskelige.

Med 1800tallets romantiske litteratur opstod noget så moderne som den fantastiske fortælling. Den fantastiske fortælling er kontrolleret af én, navngiven forfatter, som skriver sin ikke-realistiske historie med en hensigt. Forfatteren henter inspiration i myterne og folkeeventyrene, men skaber sin egen fortælling. Udviklingen fra myter og folkeeventyr til fantastisk fortælling kan sammenlignes med en anden genreudvikling, der også tog fart i romantikken: udviklingen fra epos† til roman. Det er altså i romantikkens generelle digtergrøde, vi skal finde udspringet til den fantastiske fortælling. Men hvad er da fantasy? Fantasy er fantastisk fortælling, hvad angår ingredienser og virkemidler. Genren har bare taget lidt farve efter omgivelserne, efterhånden som tiden gik. Der er variationer inden for genren, og tonen spænder fra det humoristiske eller satiriske til det højspændte eller gravalvorlige. Nogle siger, at forfatteren J.R.R. Tolkiens (1892-1973) udvikling af genren var så afgørende, at man bør sætte et skel og derfra kalde genren for fantasy. Diskussionen er åben. Det er dog stadig romantikkens opfindelse af den fantastiske fortælling med dens billedsprog, der er grundlaget for det hele. Næste kapitel går i dybden med netop denne opfindelse. Her i bogen betragtes betegnelsen fantasy bare som et nyt ord for fantastisk fortælling.

† Fortællende digtning

DEN LUKKEDE OG DEN ÅBNE FANTASY

I al fantasy eksisterer en fuldt beskrevet eventyrverden. Men i nogle fantasyromaner har eventyrverdenen ingen forbindelse til den virkelige/vores/læserens verden, og i andre eksisterer eventyrverdenen parallelt med vores verden, og der findes overgange imellem de to. Vi kan kalde vores verden for den 'primære' og eventyrverdenen for den 'sekundære' verden. Sådan formulerede Tolkien det. Forskellen på de to typer fantasy er altså, at i den ene type er der kun en sekundær verden, og i den anden type er der både vores primære verden og en sekundær verden. Den første type kan vi kalde en 'lukket' verdenskonstruktion, og den anden type en 'åben'. Eksempler på den lukkede type fantasy er f.eks. *Ringenes Herre* (1954-1955), *Dragonlance* (*Den sorte kåbe*, 1986), *Forgotten Realms* (*Den lovløse*, 1987), *Slusernes kejser* (1978) og *Skammer-serien* (2000-2003). Eksempler på den åbne type fantasy er f.eks. *Alice i Eventyrland* (1865), *Narnia* (1950-1956), *Den uendelige historie* (1979), *Shamran* (1985), *Stjernestøv* (1999), *Nordlys-trilogien* (1996-2001) og *Harry Potter* (1997-2007).

I den åbne fantasy er passagerne imellem verdenerne og selve overgangshandlingen vigtige elementer i historien. Disse elementer har den lukkede type selvfølgelig ikke. Men også andre karakteristika adskiller de to typer fantasy. I den lukkede fantasy er hovedpersonerne gerne voksne individer. Hovedpersonerne er desuden ofte ikke-menneskelige (men menneskelignende) væsener. Tematikken i den lukkede fantasy er af religiøs, filosofisk og samfundsfaglig art. Voksenpræget kan også vise sig i utilslørede voldsscener eller, særligt i nyere værker, erotiske scener. I den åbne fantasy er hovedpersonerne derimod ofte menneskebørn, og tematikken har her relation til barnets verden og den personlige og psykologiske udvikling fra en barnehorisont til en voksenhorisont. Den åbne fantasy har derved tendens til målretning imod børn som læsere, hvor barnehovedpersonerne med deres personlige udvikling giver barnelæseren direkte mulighed for identifikation. Det er heller ikke sjældent, at den åbne fantasy rummer en snært af opdragelse og moraliseringen fra forfatterens side. Tilstedeværelsen af både en primær og en sekundær verden, med overgang derimellem, giver også mulighed for at tolke den primære verden som den rationelle voksenverden og den sekundære verden som den fantasifulde barneverden. Men den for-

tolkning vil ofte være unøjagtig eller forkert; bl.a. fordi den sekundære verden rummer elementer af voksenverdenen.

Det indebærer naturligvis en vis forenkling at opdele fantasy som ovenfor, i en lukket og en åben undergenre. For eksempel optræder der i den lukkede fantasy tit menneskelignende væsener, der har meget barnlige træk, så barnelæseren derigennem alligevel får mulighed for identifikation. Og det ville være helt forkert at sige, at den åbne fantasy ikke også indeholder religiøse, filosofiske og samfundsfaglige temaer. Men alligevel ... de beskrevne forskelle er til stede hyppigt nok til, at opdelingen af fantasy i den lukkede undergenre og den åbne undergenre er brugbar.

NABOGENRER TIL FANTASY

Fantasy må ikke forveksles med magisk realisme. I magisk realisme eksisterer der ikke en selvstændig eventyrverden. Det mystiske eller magiske kommer kun i spil som et indbrud i en virkelighed, der ellers er fuldkommen genkendelig for læseren. Man kan kun tale om tilstedeværelsen af magi som 'underforstået'. Hvorfor der pludselig optræder et eller flere magiske elementer i sådan en realistisk fortælling bliver sjældent udtømmende forklaret for læseren, men efterlades som en oplagt fortolkningsopgave set i forhold til resten af historien. I fantasy eksisterer der derimod hele virkeligheder med deres egne landskaber, love (både guddommelige og samfundsskabte), væsener, kulturer og historie, som ikke er en del af læserens umiddelbare virkelighed. Der findes kort sagt en hel sekundær verden. Tolkningsopgaverne er dermed anderledes for læseren af fantasy; hele verdener skal tydes.

Til slut bør nævnes, at fantasy kan adskilles fra science-fiction, horror, vampyr-historier og Wicca-litteratur, der har både egne forfattere og egne karakteristika, selvom der kan være overlap. Det fælles for alle disse genrer er det ikke-realistiske univers, men fantasy er altså en genre for sig.

